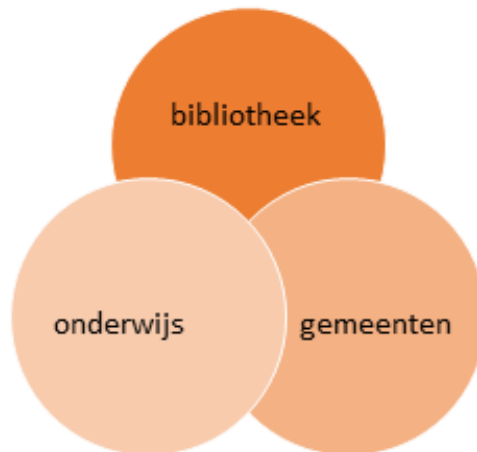

Whitepaper: preventie van laaggeletterdheid

en de rol van het Flevolands bibliotheeknetwerk in de infrastructuur rond het onderwijs

In dit Whitepaper is door Bibliotheeknetwerk Flevoland de Flevolandse samenwerking met voorschoolse instellingen en met het primair- en voortgezet onderwijs in beeld gebracht. Het is onder andere een weergave van enquêtes van het Bibliotheekonderzoeksplatform, waarvoor FlevoMeer Bibliotheek en De Nieuwe Bibliotheek gegevens hebben aangeleverd. De gegevens worden vergeleken met de landelijke cijfers die zijn weergegeven op Bibliotheekinzicht. Het was het schooljaar waarin COVID-19 de kop opstak, maar voor de vergelijking van de provinciale met de landelijke cijfers maakt dit geen verschil. De visies van de Flevolandse bibliotheken worden betrokken in dit verhaal.

De maatschappelijke opgave is om het (voor)leesplezier, de leescultuur en daarmee de leesvaardigheid van kinderen en jongeren de komende jaren te laten stijgen zodat het leesniveau verbetert. De geletterde samenleving sluit aan bij het door OCW gestarte [Leesoffensief](#) gericht op leesontwikkeling van kinderen en jongeren, begeleid door ouders en professionals. De bibliotheek levert een substantiële bijdrage aan dit Leesoffensief. Op landelijk, provinciaal en vooral lokaal niveau zorgt de bibliotheek voor borging van leesbevordering in het eigen beleid en draagt de bibliotheek het Leesoffensief actief uit bij de samenwerkingspartners. De bibliotheek is daarom dé partner om deze maatschappelijke opgave met onderwijs, gemeenten (en andere instellingen, zoals de jeugdgezondheidszorg) vorm te geven. De afgelopen tien jaar heeft de bibliotheek gebouwd aan een consistente leesbevorderingsaanpak (met aandacht voor digitale geletterdheid) via voornamelijk BoekStart en de Bibliotheek op school.

In de [Volkskrant](#) van zaterdag 24 juli jl. stond in het wetenschapskatern het artikel *Zo kan iedereen in Nederland in 2030 lezen en schrijven*. Daarin een top-7 van aanvalsplannen om een einde te maken aan laaggeletterdheid. De term 'laaggeletterdheid' geldt voor volwassenen, scholieren worden zo niet genoemd omdat ze immers nog aan het leren zijn. De 15-jarigen die niet goed kunnen lezen, lopen echter wel het risico laaggeletterd te worden.

Hoewel al sinds Aristoteles wordt geklaagd over de domme jeugd en de achteruitgang van het onderwijs, blijkt een steeds groter deel van deze leeftijdsgroep inderdaad onvoldoende leesvaardig te zijn. Resultaten van het [zogeheten PISA-onderzoek](#) - een grootschalig internationaal vergelijkend trendonderzoek dat om de drie jaar plaatsvindt - zijn in 2018 voor Nederland als volgt: 24% van deze leeftijdsgroep scoort onvoldoende op leesvaardigheid en de trend is dat de leesvaardigheid van deze groep steeds sneller daalt. Verder vindt bijna de helft van de 15-jarigen lezen tijdsverspilling; het leesplezier is bij hen afgenomen ten opzichte van eerder onderzoek.

Voorschoolse periode: Boekstart (in de Kinderopvang) en de Boekstartcoach

De Raad voor Cultuur adviseert in [Een bibliotheek voor iedereen](#) om de leesmotivatie te stimuleren vanaf 0 jaar. BoekStart in al zijn varianten is volgens de Raad een goed voorbeeld van een beleidsprogramma dat leesmotivatie en -vaardigheid als doorlopend traject van kleins af aan faciliteert. In het eerdergenoemde artikel in de Volkskrant maakt 'Begin in de babytijd' onderdeel uit van de aanvalsplannen om een einde te maken aan laaggeletterdheid.

Geconstateerd wordt:

“Goed leren lezen begint in de baarmoeder.

Laaggeletterdheid wordt vaak van ouder op kind overgedragen, omdat het thuisgebruik van taal zo'n belangrijke rol speelt. Komt een kind van 4 met een taalachterstand op school, dan leert het moeizamer lezen en schrijven dan een kind dat thuis met (voorlees)boeken wordt grootgebracht. Wat moeizaam gaat, vermijd je het liefst. Minder lezen is slechter lezen, voilà, de vicieuze cirkel [...]

Voorlezen werkt, weet hoogleraar leesgedrag Roel van Steensel: verhaaltjes vertellen, dingen aanwijzen in een prentenboek, het is allemaal ontzettend belangrijk voor de latere leesvaardigheid [...]

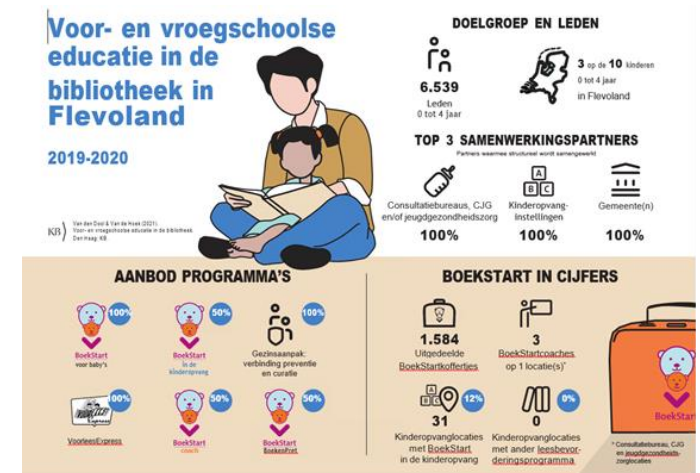
“Wees ambitieus met de gezinsaanpak.

zegt Arjan Beune van de stichting ABC, die laaggeletterden vertegenwoordigt. In 2030 wordt in elk gezin een half uur per dag voorgelezen, punt. Help laaggeletterde ouders met intensieve programma's in elke buurt in Nederland. Alleen zo wordt de vicieuze cirkel doorbroken.”

De Flevolandse bibliotheekorganisaties hebben op de volgende wijze aandacht voor deze doelgroep:

- Bij De Nieuwe Bibliotheek (DNB) is sinds begin 2021 voor de doelgroep 0-4 jaar een deelmissie-werkgroep actief.
- Bij Flevomeer Bibliotheek (FMB) heeft elke vestiging een contactpersoon voor deze doelgroep, maar binnen het team educatie is deze doelgroep enigszins zwevende na het vertrek van enkele medewerkers. Het team heeft inmiddels ook een beleidsplan opgesteld: de status daarvan is onduidelijk. Hopelijk krijgt deze doelgroep ook extra aandacht van de nieuwe programmacoördinator geletterde samenleving.
- Het jaarplan 2022 van Bibliotheekwerk Flevoland bevat onder andere de volgende passage: Nieuwe plannen voor (integrale) diensten en projecten in het kader van gezinsaanpak zijn met kennis en procesbegeleiding versterkt, waardoor FMB en DNB gezinsaanpak hebben versterkt in de dienstverlening.

Hieronder een weergave van de resultaten van de dienstverlening onder de noemer van BoekStart voor baby's, BoekStart in de Kinderopvang en de Boekstartcoach.

Opvallende punten uit voorgaande infographic, ook in vergelijking met de [landelijke cijfers](#):

- Het aantal kinderen in de leeftijdsgroep van 0 t/m 3 jaar dat lid is van een Flevolandse bibliotheek is nog steeds gelijk aan het landelijk gemiddelde: 30%.

Hoewel in dit percentage niet tot uiting komt dat de Flevolandse basisbibliotheken steeds meer programma's voor deze doelgroep ontwikkelen, kan er dus nog een slag geslagen worden in het aantal baby- en peuterleden.

Verheugend is dat De Nieuwe Bibliotheek een marketing-campagne was gestart om het percentage Boekstart-leden te verhogen. Helaas is deze campagne afgebroken door landelijke leveringsproblemen met de koffertjes. Een volgende campagne het [BoekStart-koffertje](#) kan mogelijk aangevuld worden met een gratis proefabonnement voor ouders.

- Het percentage Flevolandse kinderopvanginstellingen dat samenwerkt met de bibliotheek onder de noemer BoekStart in de Kinderopvang is nog steeds laag, hoewel het landelijk gemiddelde ook niet bijster hoog is: 12% Flevoland tegenover 27% landelijk gemiddelde. FlevoMeer Bibliotheek maakt daarbij ook gebruik van het onderdeel Boekenpret (dat zich specifiek richt op gezinnen zonder voorleestradiatie).

Uit deze lage percentages kan afgeleid worden dat de Flevolandse basisbibliotheken meer prioriteit geven aan de dienstverlening aan het onderwijs

boven de dienstverlening aan de voorschoolse periode.

Dit is begrijpelijk, omdat de structuur rond voorschoolse instellingen ongrijpbaarder is, want meer aan de markt overgelaten. Inzetten op dienstverlening aan instellingen in de voorschoolse periode is echter in lijn met het gezegde: 'Des te eerder des te beter,' effectiever. Bijvoorbeeld voor de kinderopvang in de vorm van voorleesconsulenten die een x-aantal uur per jaar voor een kinderopvanginstelling werken. Zij zijn daarmee de voorlopers van de leesconsulenten die voor het primair onderwijs werken. Verheugend is dat inmiddels bij de kinderopvangorganisaties op Urk en alle locaties van Kinderopvang Dronten inmiddels een pedagogisch medewerker is of wordt opgeleid tot voorleescoördinator.

- De Nieuwe Bibliotheek zet op één consultatiebureau de BoekStartcoach in waarbij een bibliotheekmedewerker op geregelde tijden aanwezig is in het consultatiebureau. **Idealiter gaat FMB ook ervaring opdoen met deze Boekstart-variant**, waar consultatiebureau medewerkers met name taalzwakke ouders kunnen doorverwijzen naar de bibliotheekmedewerker die met de ouders in gesprek gaat, gerichte voorleesondersteuning biedt en een band opbouwt met ouders. Zo wordt de coach een vertrouwd gezicht, ook in de Bibliotheek.
- Beide bibliotheken maken werk van de gezinsaanpak, waarbij primair ouders worden ondersteund bij de taal- en geletterdheidsontwikkeling van hun kinderen, maar waarbij ook ingezet kan worden op het taal- en geletterdheidsniveau van de

ouders zelf. De VoorleesExpress - een programma dat destijds niet is opgezet onder vlag van de bibliotheekwereld - is officieel geen onderdeel van BoekStart, maar beide programma's vullen elkaar aan. In beide basisbibliotheken wordt met de VoorleesExpress gewerkt.

De VoorleesExpress is bijvoorbeeld bij uitstek een programma dat benut kan worden voor de gezinsaanpak.

Voor FMB is het zinvol om nogmaals en samen met BNF te onderzoeken of uitbreiding naar de gemeenten Dronten, Urk en/of Zeewolde kansrijk is.

Primair onderwijs- de Bibliotheek op school

Jacques Vriens, kinderboekenschrijver en oud-basisschooldirecteur, somde onlangs in een [ingezonden brief](#) tien manieren op om leesplezier te bevorderen, waaronder: 'Elke school straalt uit: wij vinden lezen en leesplezier van groot belang en daar maken wij tijd, ruimte en geld voor vrij.' Deze uitstraling krijg je bij uitstek met het de Bibliotheek op school-concept, waarbij dagelijks aandacht is voor leesplezier en mediawijsheid op school én thuis. Dat gebeurt door deskundige lees/mediaconsulenten, met inspirerende boeken en met een goede digitale lees- en leeromgeving.

De andere aanbevelingen van Jacques Vriens passen naadloos in de bouwstenen van de bibliotheek op school, waaronder:

- Elke school heeft een uitgebreide bibliotheek
- Kinderen op de basisschool lezen iedere dag minimaal 20 minuten
- Er wordt regelmatig voorgelezen
- Ieder kind verdient een 'bieb-juffrouw Van Boxel'. Zij was het die de jonge Jacques via Arendsoog naar De Kinderkaravaan leidde: ‘

“ Hier Sjakie, dit is ook een boek vol indianen en cowboys.

In een eveneens ingezonden brief stelt Adriaan van Dis aanvullend nog het volgende: ‘Nu kunnen 11-jarigen met een paar muisklikken de halve wereld op het web verkennen. Ze weten meer. Zien meer. Hun wereld is beslist groter. Maar kunnen ze die lastige wereld ook lezen?’

De Flevolandse bibliotheekorganisaties hebben in hun beleidsvisies op de volgende wijze aandacht voor deze doelgroep:

- DNB heeft ook voor de doelgroep 4-12 jaar een deelmissie-werkgroep die plannen ontwikkelt.
- FMB is bovenlokaal in afwachting van de aanstelling van de eerder genoemde programmacoördinator geletterde samenleving.
- DNB en FMB werken in het innovatieproject Medialab in gezamenlijkheid aan de ontwikkeling van een programma voor digitale geletterdheid.

- In het jaarplan 2022 van Bibliotheekwerk Flevoland gaat het bij deze doelgroep voornamelijk over het vergroten van de expertise van de collega's van de bibliotheken en om netwerkopbouw.

Hieronder een weergave van de resultaten van de samenwerking met het primair onderwijs.

Opvallende punten van deze samenwerking, in vergelijking met de landelijke cijfers:

- Het aantal kinderen in deze leeftijdsgroep van 4 t/m 12 jaar dat lid is van de bibliotheek in Flevoland is 100%. Het landelijke gemiddelde is 80%.
- Was het percentage Flevolandse schoollocaties die samenwerken met de bibliotheek in het schooljaar 2018-2019 nog iets lager dan het landelijke percentage, nu is dit iets hoger: 90% Flevoland tegenover 87% landelijk gemiddelde.

Bij FMB zijn er momenteel kansen op Urk (gemeentebreed) en de Noordoostpolder, waar FMB samen met de Aves-scholenkoepel schrijft aan het plan Samen voor lezen.

- Voor digitale geletterdheid is de trend in een jaar tijd juist omgekeerd: op het gebied van digitale geletterdheid ligt het percentage Flevolandse schoollocaties, die samenwerken met de bibliotheek op het gebied van digitale geletterdheid, nu onder het landelijk gemiddelde: 31% Flevoland tegenover 48% landelijk gemiddelde.

Zoals hiervoor gemeld zijn DNB en FMB drukdoende om middels innovatieproject Medialab deze achterstand weg te werken.

- Samenwerking op het gebied van het lees- en mediaplan is in Flevoland hoger dan het landelijk percentage: leesplan 57% tegenover 35% en mediaplan 24% tegenover 7%.

Specifiek voor de samenwerking onder de noemer de Bibliotheek op school:

- Het bereik van de Bibliotheek op school is gelijk aan het landelijk percentage: het betreft 43% van de scholen.

Bij DNB staan een verheugend aantal nieuwe aantal scholen op de rol om aan te sluiten.

Deze scholen willen het geld dat zij krijgen in het kader van het Nationaal Programma Onderwijs deels besteden aan de Bibliotheek op school. Verdere uitbreiding van de Bibliotheek op school vereist echter wel extra lees/mediaconsultanten en de praktijk is momenteel dat het niet gemakkelijk is om deze te werven.

Voortgezet onderwijs: de Bibliotheek op school

Het voortgezet onderwijs worstelt met een dilemma: leerlingen zouden meer moeten lezen, maar lezen is nu juist wat velen van hen moeilijk of niet leuk vinden. Er moeten dus twee zaken tegelijk aangepakt worden: leesvaardigheid en leesplezier. Dat vraagt om een tweeledig [taalbeleid](#), dat voor zowel taalvaardigheid als leesplezier een systematische en structurele aanpak biedt.

De hiervoor al aangehaalde Adriaan van Dis bepleit het volgende:

“Met een pleidooi voor hoogwaardig literatuuronderwijs win je kennelijk geen verkiezingen.

Ook al maakt lezen ons weerbaarder en draagt het bij aan een goede volksgezondheid. [...] Nee, ik pleit niet voor stoffige leeslijsten. Laat Karel ende Elegast, Vondel, Bilderdijk en Rhijnvis Feith nog even zuchten in hun graf. Wie weet ontdekt een enkeling later hun moderniteit. Willen wij jongeren bereiken, hurk dan niet. [...] Ja, ik pleit voor verheffing. Lekker ouderwets woord. Maak het hun moeilijk met wat hen interesseert. Moderne rap? Oké. Laat ze dan teksten van rappers vergelijken met die van experimentele dichters (Rodenko wijst de weg). Laat leerlingen zelf een rap maken, ervaren hoe moeilijk schrijven is. [...] Bestudeer de draaiboeken van favoriete series. Achter elk beeld schuilt een woord. Er is zoveel mogelijk – als we maar doordrongen zijn van de ernst en het plezier. [...] Onverschilligheid heerst alom.

Moet ik een zachte-krachten-leesknokploeg oprichten? [...] Nederland, let op uw zaak. [...] Vertel over verhalen die je inspireren, citeer schrijvers en dichters. Schaam je niet iets niet te weten en deel je kennis. Laten we weer leren lezen en twijfelen. Doe iets.’

Adriaan van Dis kan - een beetje - gerust zijn. Op aangeven van Provincie Flevoland is er een gezamenlijk COVID-leesoffensief van het Flevolands bibliotheeknetwerk en de Schrijverscentrale gaande, hiermee wordt beoogd eerstejaars leerlingen van: het praktijkonderwijs, vmbo basis of kader een positieve taalervaring mee te geven.

Daarnaast hebben de Flevolandse bibliotheekorganisaties op de volgende wijze aandacht voor jongeren van 12 tot 18 jaar:

- DNB heeft voor deze doelgroep de deelmissiewerkgroep tieners en studenten ingesteld. Ook voor deze leeftijdsgroep biedt het Nationaal Programma Onderwijs kansen in Almere: de samenwerking met 2 scholen wordt uitgebreid.
- FMB heeft sinds enkele jaren geen bovenlokale specialist voortgezet onderwijs meer in het team educatie en ontwikkeling en is in afwachting van de aanstelling van de eerdergenoemde programmacoördinator geletterde samenleving.
- DNB en FMB werken in het innovatieproject Medialabs in gezamenlijkheid aan de ontwikkeling van een programma voor digitale geletterdheid.

- In het jaarplan 2022 van Bibliotheekwerk Flevoland gaat het bij deze doelgroep voornamelijk over het vergroten van de expertise van de collega's van de bibliotheken en om netwerkopbouw.

Hieronder een weergave van de resultaten van de samenwerking met het voortgezet onderwijs.

Opvallende punten van deze samenwerking, in vergelijking met de [landelijke](#) cijfers:

- Het percentage Flevolandse schoollocaties dat samenwerkt met de bibliotheek is nog steeds fors meer dan het landelijk percentage: 67% Flevoland tegenover 40 % landelijk.

Geconstateerd moet wel worden dat de samenwerking met het voortgezet onderwijs in tegenstelling tot die met het primair onderwijs bij meerdere scholen borging behoeft.

Dit najaar gaan overigens de bibliotheken gezamenlijk in gesprek met het praktijkonderwijs in de provincie, omdat daar bij uitstek geldt dat leerlingen zouden moeten lezen, terwijl lezen nu juist is wat velen van hen moeilijk of niet leuk vinden.

- Het aantal kinderen in de leeftijdsgroep van 12 t/m 18 jaar dat lid is van de bibliotheek is in Flevoland inmiddels opgelopen tot 100 % tegenover landelijk 60%.

Het Flevolandse percentage lijkt bijna te mooi om waar te zijn (slapende leden?), ook omdat met een derde van de Flevolandse scholen nog geen samenwerking is.

- Van de scholen die samenwerken met de bibliotheek, doet 84 % dat rond leesbevordering, wat vergelijkbaar is met het landelijke beeld. In tegenstelling tot de vorige meting werkt echter geen enkele school samen met de bibliotheek rond digitale geletterdheid (landelijk 19%).

Ook hier geldt dat middels het innovatieproject Medialab deze achterstand weggewerkt kan worden.

Specifiek voor de samenwerking onder de noemer de Bibliotheek *op school*:

- Het bereik van de Bibliotheek *op school* is inmiddels hoger dan landelijke percentage: 43% Flevoland tegenover 31% landelijk gemiddelde.
- Het aantal leerlingen dat op de betreffende locaties wordt bereikt is ook hoger: 52% Flevoland tegenover 17% landelijk gemiddelde.

Middelbaar en hoger beroepsonderwijs

Er is in Flevoland geen structurele samenwerking met het mbo.

In het mbo omvat het vak Nederlands vooral spelling en spreek- en schrijfvaardigheid. Het lezen van fictie is, anders dan in het voortgezet onderwijs, niet verplicht. Toch willen steeds meer mbo-opleidingen hier wel wat mee en via het lezen van boeken hun studenten taalvaardiger te maken.

DNB heeft wel een structurele samenwerking met Windesheim.

DNB heeft overigens de intentie om de komende tijd te gaan bouwen aan een relatie met het mbo in het werkgebied.

BNF onderzoekt het liefst met DNB én FMB de mogelijkheden van de dienstverlening aan deze doelgroep.

Conclusie

Bibliotheeknetwerk Flevoland, De Nieuwe Bibliotheek en FlevoMeer Bibliotheek werkt hard aan de (digi)taalvaardigheid van kinderen en jongeren. Er zijn echter nog flinke stappen te maken voor het leesoffensief.